

PRAGMATIIKAN SATEENVARJON ALLA

10. KANSAINVÄLINEN PRAGMATIIKAN KONFERENSSI

GÖTEBORGISSA 8.–13.7.2007

Kansainvälinen pragmatiikan konferenssi (IPrA) järjestettiin heinäkuussa sateisessa Göteborgissa. Järjestyksessä kymmenes pragmatiikan konferenssi kokosi paikalle noin 1000 pragmatiikan tutkijaa eri maista. Suomalaisetkin konferenssivieraat olivat paikalla varsin runsaslukuisina. Tilaisuus oli suurin Göteborgin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa koskaan järjestetty konferenssi. Viisipäiväisessä konferenssissa kuultiin kuusi plenaariesitelmää; paneeliesitelmää, yksittäisiä esitelmää ja postereita oli yhteensä 954, ja sessioita järjestettiin yleensä 19 rinnakkain. Konferenssin abstraktikirjakin oli lähes 500-sivuinen. Näin laajamittaisesta tapahtumasta on vaikea luoda yleiskuvaa, mutta seuraavassa pyrin tarjoamaan joitakin väläyksiä pragmatiikan nykyisistä kiinnostuksen kohteista konferenssin valossa.

Myös konferenssin teema oli laaja: »Kieliaineistot, korpuksat ja tietokonepragmatiikka». Osa plenaariesitelmistä ja muista esitelmistä kosketti eksplisiittisesti tätä aihealuetta, mutta kattotermi »pragmatiikka» kielen käytön tutkimuksena salli toki laajan kirjon muitakin aihepiirejä, lähestymistapoja ja metodeja. Pragmatiikka saatettiin ymmärtää perinteisesti tutkimusalueena, johon kuuluvat tiettyjen abstraktien ilmiöiden kuten kohteliaisuuden tai puheaktien tutkiminen. Usein kuvattiin myös jonkin kielellisen ilmiön käyttöä (kuten diskursipartikkeleita) tai tiettyä genreä tai kielenkäyttötilannetta (kuten poliittista diskursia, mediatekstejä, luokkahuonevuorovai- kutusta tai ihmisen ja tietokoneen välistä vuorovaikutusta). Huomiota ohjelmassa kiinnittivät myös eräänlaiset »metaesityk-

set», kuten paneeli nimeltä »Corpus based pragmatics», jossa kattavana teemana oli se, millaista laajoihin korpuksiin perustuva pragmatiikka voisi olla – mitä siis ovat tulevaisuuden haasteet. Toisaalta monet paneelit ja yksittäisistä esitelmistä kootut sessiot ankkuroituivat vahvasti johonkin jo olemassa olevaan teoreettis-metodiseen suuntaukseen, kuten keskusteluanalyysiin, diskurssianalyysiin tai sosiolingvistiikkaan. Näille yhteisenä piirteenä voi nähdä sen, että tutkimuskohteena on kieli kontekstissaan, mutta sitä lähestytään erilaisin välinein, käsittein ja teoreettisin taustaoletuksin.

Konferenssin ensimmäinen plenaari liittyi korpusaiheeseen: DOUGLAS BIBER esitteli, kuinka kvalitatiivisen diskurssi-analyysin ja kvantitatiivisen korpustutkimuksen tutkimusmenetelmät ja tavoitteet voidaan tuoda yhteen. Toisen plenaariston SUSAN HERRINGIN puheenvuoro keskiviikkona taas käsitteli Internetin vuorovaikutteisten tekstien (kuten chat-keskustelujen) pragmaattista analyysiä. Esitelmä antoi esimerkin tutkimuksesta, jossa perinteiset pragmatiikan käsitteet kuten puheaktit ja keskustelun maksimit tuodaan Internetin kielen ja diskurssin analysointiin, tai Herringin sanoin tarkastellaan, kuinka nämä käsitteet manifestoituvat tietokoneympäristössä. Käsitteet ja lähestymistavat olivat siis vanhoja tuttuja, vaikka tutkimuskohde olikin moderni.

Kaksi plenaareista liittyi tietyn maantieteellisen alueen kielitilanteen kuvaamiseen pragmaattisesta näkökulmasta. Nämä olivat JAN-OLA ÖSTMANIN puheenvuoro Pohjoismaiden kielialueesta sekä UDAYA NARAYANA SINGHIN esitelmä, joka käsitteli laajan käyn-

▷

nissä olevan tutkimusprojektin menetelmiä Intian valtaisan kielikirjon kartoittamiseksi. Kun Ruotsissa oltiin, oli luonteavaa, että konferenssivieraat saivat kuulla Pohjoismaista ja niiden kielistä. Jan-Ola Östmanin puhe käsitteli Pohjoismaiden nykyistä kielitilannetta pragmaattisesta, lähinnä ideologisesta näkökulmasta. Käytännössä Östman keskittyi Skandinavian ja skandinaavisten kielten luomaan yhteisöön. Östman pohti Pohjoismaiden pitkään jatkuneen yhteistyön ideologiaa: aluetta yhdistävät kielten samankaltaisuus ja niiden keskinäinen ymmärrettävyys sekä laajasti ottaen yhteiset poliittiset intressit. Pohjoismaalaisuuden voi hahmottaa juuriltaan kansallisromanttiseksi identiteetiksi, joka vastustaa ulkopuolelta tulevia vaikutteita kuten englannin kielen vaikutusta. Pohjoismaalaisuus onkin Östmanin mukaan nykyään »laajennettua paikallisuutta» — tietynlainen vastaliike globalisaatiota ja sen taloudellista rationalismia vastaan. Tällaisesta liikehdinnästä Östman käytti termiä (*g*)*localization*. Östmanin tutkimusprojektissa tehtyjen haastattelujen mukaan englannin käyttö pohjoismaalaisten keskinäisessä kommunikoinnissa olisi käytännöllisempää ja reilumpaa, mutta toisaalta pohjoismaisten kielten käyttöä tuetaan yhteiseen historiaan, yhteisöllisyyteen ja identiteettiin perustuvien argumentein. Pohjoismaista identiteettiä voidaan siis hyödyntää globalisoituvassa maailmassa uudella tavalla, strategisesti.

Lähes kaikissa plenaariesitelmissä nostettiin esiin teoreettisia ja metodologisia kysymyksiä, jotka liittyvät pragmatiikan tutkimukseen. Puhujat saattoivat esitellä harjoittamaansa innovatiivista analyysitapaa askel askeleelta (kuten Biber ja Herring) tai peräänkuuluttaa tietynlaista teoreettis-metodologista kehystä, kuten WILLIAM HANKS esitelmässään »Fieldwork on deixis». Hanks lähti liikkeelle kysymyksestä siitä, mikä motivoi tietyn deiktisen

elementin valinnan. Jukatanin maya-kielen esimerkkien avulla hän näytti, miten deiktiset elementit eivät osoita vain spatiaalisia suhteita vaan luovat kontekstia: mikä kulloinkin on esimerkiksi huomionarvoista tai havaittavaa ja miten tarkoitteiden rooli muuttuu dynaamisessa kontekstissa. (Vrt. myös Etelämäki 2006.) Hanksin mukaan minkä tahansa kielen deiktisen systeemin kuvaaminen vaatii etnografista otetta. Autenttisen käyttötilanteen analyysin lisäksi tutkijan tulisi käyttää kyselemällä kerättyä aineistoa eli natiivien kielenpuhujien metakieltä: kuvauksia siitä, miten natiivit itse ymmärtävät deiktiset ilmaukset. Heidän kuvauksensa osoittavat Hanksin mukaan sellaisia prototyyppisiä käyttäjiä, joita ei välttämättä ole esitely kieliopeissa. Hanks peräänkuulutti myös kieltenvälistä vertaailua, jotta deiktisistä systeemeistä voitaisiin saada kattava kuva.

Yksi konferenssin silmiinpistävimmistä piirteistä oli nähdäkseni juuri kieltenvälisyys, joka toteutui melko usein erityisesti paneeleissa mutta myös väljästi saman teeman alle kootuissa yksittäisissä esitelmissä — ainakin niissä, joita itse kävin kuuntelemassa. Tyypillisesti jotakin vuorovaikutuksen ilmiötä tai kieliopillista kategoriaa kuvattiin useiden eri kielten näkökulmasta. Useimmiten eri kieliä ei kuitenkaan eksplisiittisesti vertailtu: pikemminkin ideana oli se, että paneeleihin oli koottu yhteen eri kielten tutkijoita, jotka olivat kiinnostuneita samoista (universaaleista) ilmiöistä. Joissakin paneeleissa kieltenvälinen vertailu oli kuitenkin suorastaan teemana, kuten BARBARA FOXIN ja FAY WOUKIN järjestämässä itsekorjausta käsittelevässä paneelissa »Cross-linguistic study of self-repair». Se perustui käynnissä olevaan tutkimushankkeeseen, jonka taustaoletuksena on, että itsekorjauksen kielioppi vaihtelee kielestä toiseen. Eri kielistä katsottiin samoja korjauksen keinoja, korvaamista (*replacement*)

ja kierrättämistä (*recycling*). Kiinnostuksen kohteena oli yhtäältä se, miten korjauskeinojen käytön variaatioon vaikuttavat kunkin kielen (esim. suomen, heprean tai saksan) tylogiset piirteet, ja toisaalta se, millaista tietoa korjauskäytänteitä tutkimalta voidaan saada tietyn kielen syntaktisista resursseista. Vuorovaikutuksen tutkijalle silmiinpistävää oli se, että tätä selkeästi vuorovaikutteista ilmiötä, korjausta ja sen keinoja, käsiteltiin täysin syntaksin näkökulmasta. Vain MARJA-LEENA SORJOSEN ja MINNA LAAKSON esitelmässä korjauskeinojen variaatiota selitettiin myös menielään olevan vuorovaikutustilanteen kautta. Tutkimushankkeen laaja kielivalikoima ja lähinnä kvantitatiivinen tutkimusote kuitenkin tuottanevat tulevaisuudessa kiinnostavaa tietoa eri kielten korjausstrategioiden eroista ja yhtäläisyyksistä.

Kieltenvälinen vertailu näkyi jo otsikosta myös RITVA LAURYN ja RYOKO SUZUKIN järjestämässä paneelissa »Subordination in conversation – crosslinguistic analyses of form-function matches». Siinä analysoitavina kielinä olivat japani, viro, saksa, ranska, suomi, ruotsi ja englanti. Vaikka tutkittavat kielet ovat tylogisesti hyvin erilaisia, analyysin kohteeksi oli kiinnostavasti valikoitunut lähes kaikissa esitelmissä syntaktisesti paralleeli ilmiö, joka antautui hyvin vertailuun. Esitelmät käsitelivät perinteisesti päälauseiksi analysoitavia puheen jaksoja, jotka sisältävät komplementtia vaativan predikaatin (CTP), kuten saksan *ich glaube*, viron *ütle/rääki/öelge*, japanin *te yuu ka*, englannin *I mean*, suomen *hän sano että* ja ranskan *je veux dire que*. Paneelin osanottajat tulivat kuin yhdestä suusta siihen tulokseen, että tällaiset frekventit ilmaukset toimivat pikemminkin projisoivina tai kehystävinä lausumina tai pragmaattisina partikkeleina kuin päälauseina. Niitä seuraavat »sivulauseet» ovat yleensä sisällöltään keskeisempiä meniel-

lään olevan keskustelutoiminnan kannalta kuin niitä edeltävät »päälauseet», eikä niistä siten voi pitää keskustelussa alisteisina lauseina. Alistuksen käsitteen uudelleen ymmärtämiseen kontekstin valossa tähtäsi myös toinen paneeli, jonka järjestäjinä olivat LAURA VISAPÄÄ ja ILONA HERLIN. Tämän paneelin esitelmissä alistus pyrittiin ymmärtämään tekstuaalisena tai kognitiivisena ilmiönä. Esitelmissä nostettiin esiin erilaisia kielellisiä rakenteita, jotka olivat alistuksen näkökulmasta jonkinlaisia rajatapauksia. Kummassakin paneelissa alistuksen käsitteen tiukka syntaktinen määrittely asetettiin kyseenalaiseksi ja tilalle nostettiin funktionaalinen ja kontekstuaalinen tarkastelutapa.

Käsitteiltään perinteisempää pragmaatiikkaa, jossa kieltenvälinen vertailu oli kuitenkin mukana, edusti esimerkiksi NEAL R. NORRICKIN ja BRUCE FRASERIN kokoon kutsuma paneeli »Pragmatic markers». Tutkittavia kieliä olivat englanti ja useat romaaniset kielet. Tietynlaisena lähtökohtana oli Fraserin (1996) pragmaattisten merkitsimien eri tyypeistä laatima taksonomia, jota panelistit pyrkivät esitelmissään kommentoimaan. Konferenssin teemaan paneelin satoi se, että tarkoituksena oli käyttää korpuksia, autenttista aineistoa. Itse paneelin innoittajan, Fraserin, esitelmä ei kuitenkaan varsinaisesti edustanut korpustutkimusta. Hänen tutkimuskohteenaan oli tietty pragmaattisten merkitsimien kategoria »topic reorientation markers». Tähän ryhmään kuuluvia ilmaisuja oli kuitenkin ollut vaikea löytää Fraserin käyttämistä korpuksista, jotka sisälsivät lähinnä kirjoitettua kieltä. Siksi hän perustikin analyysinsä lähinnä intuitioon (keksittyihin esimerkkeihin) ja vain pieneltä osin aineistoon. Esitelmä herätti yleisön joukossa kysymyksiä siitä, olisiko aineistosta löytynyt muita funktioltaan vastaavia ilmaisuja — näin ennakkokategorisointi asetettiin kyseenalaiseksi. Hy-

vin huolelliseen aineistoanalyysiin perustui kuitenkin kaksi muuta kuulemaani esitelmää, jotka olivat KARIN AIJMERIN ja CLAUS D. PUSCHIN. Pragmatiikan eri paradigmojen välinen ero tuli erityisesti jälkimmäisessä kiinnostavalla tavalla esiin, sillä Pusch analysoi syntaktisesti hyvin samantyyppisiä rakenteita kuin Lauryn ja Suzukin paneelin osallistajat: tietynlaisina päälauseina (*matrix clauses*) toimivia lausumia kuten englannin *the point is* tai espanjan *es que*. Niitä Pusch kutsui nimellä »propositional pragmatic markers». Vaikka terminologia oli erilaista ja pyrkimystä eksakteihin luokituksiin oli enemmän kuin vuorovaikutuslingvistiikassa, yhtymäkohtia edellä mainittuihin esityksiin oli paljon.

Kaiken kaikkiaan tietyt kielelliset ja vuorovaikutuksen ilmiöt analysoitiin kuulemissani esitelmissä yleensä ensin rakenteellisesti ja sitten siitä näkökulmasta, mikä niiden funktio on. Erityisesti esitelmissä, jotka edustivat lingvistisesti painottunutta keskusteluanalyysiä, tämä oli selvä tendenssi. TOM KOOLEN järjestämä, teemaltaan kunnianhimoinen paneeli »Relatedness as an interactional accomplishment» keskittyi pääasiassa tiettyihin kielellisiin rakenteisiin, jotka jollain tavalla ilmaisevat yhteenkuuluvuutta (*relatedness*) keskustelutoiminnan näkökulmasta. Näitä olivat esimerkiksi parenteesit, limittäisrakenteet ja vuoron laajennukset. Esitelmöijät kuvasivat tutkimiansa ilmiöiden kielellistä ja prosodista rakentumista sekä niiden valossa vuorovaikutustehtäviä. Yleisenä päämääränä oli saada esiin se, millaisia keinoja puhujilla on osoittaa esimerkiksi lausumien, puheenvuorojen ja puhejaksojen liittymistä toisiinsa. Kielellisten rakenteiden analyysin lisäksi ELIZABETH COUPER-KUHLEN pohti havainnollisesti yhteenkuuluvuuden ja läheisen ajoituksen välistä suhdetta, jonka voi ajatella olevan ikoninen. Aineisto osoitti, että asia oli useimmiten juuri näin, mutta

esimerkiksi yllättyneisyyttä ilmaistaessa odotuksenmukaisempaa olikin se, että reaktio viivästyy eikä seuraa välittömästi.

Edellä kuvatusta voinee päätellä, että paneelit olivat konferenssissa ylipäättään antoisinta, sillä ne oli yleensä suunniteltu huolella. Valittu teema tuli valaistuksi useista eri suunnista ja usein myös useiden eri kielten näkökulmasta. Myös yksittäiset esitelmät oli ryhmitelty aihepiireittäin, mutta ymmärrettävästi hyvin väljästi: aiheena saattoi olla esimerkiksi »Multimodality», »Institutional talk», »Conversational turns», »Strategies of interaction» tai »Politeness». Samalla otsikolla varustettuja sessioita oli myös yleensä useita, esimerkiksi »Multimodality»-otsikkoa oli käytetty ohjelmassa neljä kertaa. Tarjonnan runsaus mahdollisti sen, että kuulija saattoi keskittyä pelkätään oman erikoisalansa esitelmiin — itse kävin lähinnä puhutun kielen rakenteita ja vuorovaikutusta käsittelevissä sessioissa. Muutamat poikkeamat valitusta linjasta kuitenkin rikastivat kuvaa. Kerran eksyin vahingossa väärään saliin ja päädyin kuuntelemaan esitelmiä, joissa pyrittiin yhdistämään (kriittistä) diskurssianalyysiä sekä etnografista otetta, ja sain kuulla esimerkiksi BARBARA JOHNSTONEN kiinnostavan esitelmän Pittsburghin puhekäytänteistä ja niiden tutkimisesta. Mielenjuolahduksesta kävin kuuntelemaan muutaman esitelmän paneelista, jonka aiheena oli »emansipatorinen pragmatiikka» (järjestäjinä SCOTT SAFT, SACHIKO IDE ja William Hanks). Eksoottisin kuulemani esitelmä olikin kenties Sachiko Iden, joka selitti japanin kielelle ominaista persoonaviittausten puuttumista buddhalaisen ideologian kautta.

Konferenssin laajuus kostautui muutamina kurjina käytännön ongelmina. Joillekin kaksi esitelmää pitämään tulleille osallistujille sattui niin, että esitelmät oli sijoitettu ohjelmassa täysin samaan aikaan. Tämä johtui kenties siitä, että

ohjelman rakentamisessa oli noteerattu vain ensimmäisenä mainittu tekijä, mikäli kyseessä oli yhteisesitelmä. Lisäksi kuuluisan keskusteluanalyytikon EMANUEL A. SCHEGLOFFIN 70-vuotisjuhlapaneeli perjantaina verotti muutenkin harvennutta kuulijakuntaa muilta rinnakkaisilta sessioilta. Korviini kantautui, että joissakin esitelmäsessioissa perjantai-iltapäivänä paikalla saattoi olla enää vain puheenjohtaja, tekninen avustaja ja satunnainen yksittäinen kuulija. Vastakkainen ilmiö oli kuuluisien puhujien sijoittaminen liian pieniin saleihin, jolloin osa kuulijoista joutui tyytymään lattipaikkoihin ja jäämään ilman ojentetta. Kaiken kaikkiaan ensimmäinen pragmatiikan konferenssini tarjosi kuitenkin luke-

mattomia näkökulmia sateenvarjomaiseen pragmatiikkaan — paitsi mahdollisuuden syventyä oman erikoisalan esitelmiin myös tehdä ekskursioita vielä tuntemattomammille alueille. ■

AINO KOIVISTO

Sähköposti: aino.koivisto@helsinki.fi

LÄHTEET

FRASER, BRUCE 1996: Pragmatic markers.
– *Pragmatics* s. 167–190.

ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominitämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.